

# Spis treści

Słowo wstępne / 5

## Rozdział I. POLSKA I SPRAWA POLSKA PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ / 7

Wybuch wojny i pierwsze działania wojenne. Przesłanki dwóch „orientacji” wśród polityków polskich (7). Naczelny Komitet Narodowy, Piłsudski, Legiony (11). Koncepcje Dmowskiego. Aktywiści, pasywiści (19). Przeciwno orientacjom na zaborców — orientacja na rewolucję (21). Niby - niepodległość, czyli akt 5 listopada 1916 r. (22). Grabież dobrze zorganizowana (26). Na drodze do umiędzynarodowienia sprawy polskiej. Rewolucja lutowa w Rosji (29). Wzrost aktywności politycznej społeczeństwa polskiego w 1917 r. (33). Rozczarowania aktywistów (35). W szeregach PPS i PSL „Wyzwolenie”. Plany „konsolidacyjne” (37). Ożywienie polityczne także w zaborze pruskim (39). W kręgu Rady Regencyjnej. Komitet Narodowy Polski w Paryżu (40). Rewolucja Październikowa i jej następstwa. Polacy w Rosji (41). Chełmszczyzna odstąpiona za zboże nacjonalistom ukraińskim (46). Państwa centralne u kresu sił (47). W społeczeństwie polskim u progu niepodległości (47).

## Rozdział II. NIEPODLEGŁOŚCI TRUDNE POCZĄTKI / 50

Ogólna charakterystyka sytuacji i najważniejsze zadania (50). Zaczątki polskiej władzy państwowej. Lubelski rząd Daszyńskiego (55). Władza oddana w ręce Piłsudskiego (57). Dwa oblicza rządu Moraczewskiego (58). Zjednoczenie partii rewolucyjnych w Komunistyczną Partię Robotniczą Polski (62). Chłopskie nadzieje i niepokoje. „Republika tarnobrzeska” (65). Mobilizacja sił prawicy: zamach na rząd Moraczewskiego i jego upadek (66). Podstawowy konflikt epoki a miejsce Polski w Europie (68). Rząd Paderewskiego i pierwsze wybory sejmowe (70). Polityka w wojsku, wojsko w polityce (73). Dziedzictwo rządów zaborczych i okupacyjnych (74). Pałace problemy wyżywienia i rolnictwa (79). Rady Delegatów Robotniczych. Kongres Zjednoczeniowy PPS (82). Reforma uchwalona większością jednego głosu (86). Polityka wyczekiwania i polityka faktów dokonanych. Powstanie wielkopolskie (88). „Sprawiedliwy wyrok” paryskiej konferencji pokojowej (92). „Argumenty pisane krwią” (94). Plebiscyt i trzecie powstanie śląskie (96). Koncepcje „federacyjne” i „inkorporacyjne” (102). Konflikty z Ukraińcami i Litwinami a problemy „kordonu sanitarnego” (105). Opinia publiczna w Polsce i Europie wobec wojny z Rosją Radziecką (106). Obawy Piłsudskiego. Rokowania w Mikaszewiczach (107). Stanowisko Rady Najwyższej Sprzymierzonych. Ugoda z Petlurą (109). Wyprawa kijowska — i odwrót (109). Najbardziej krytyczne dni. Rada Obrony Państwa (111). Zmiana nastrojów w społeczeństwie. Kontrofensywa polska znad Wieprza (113). Pokój ryski i następstwa wojny (114).

## Rozdział III. SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA POLSKI W PIERWSZYCH LATACH NIEPODLEGŁOŚCI / 116

Obszar, ludność, granice (116). Sytuacja w rolnictwie (117). Przemysł i komunikacja. Inflacja i jej następstwa (119). Podziały klasowo - warstwowe (122). Podziały narodowościowe i wyznaniowe (124). Ugrupowania i partie polityczne w pierwszych latach niepodległości (126). Partie prawicy społecznej (127). Ruch ludowy (129). Ruch robotniczy (132). KPRP między I i II Zjazdem (134). Partie mniejszości narodowych (136).

## Rozdział IV. OD KONSTYTUCJI MARCOWEJ DO KRYZYSU 1923 R. / 142

Sojusze z Francją i Rumunią (142). Konstytucja marcowa (142). Antagonizmy i sprzeczności (143). Wybory parlamentarne 1922 r. (144). Wybór i zabójstwo Gabriela Naru-



towicza — prezydenta Rzeczypospolitej (145). Nowy prezydent, nowy rząd (147). Pakt lanckoroński i rząd Chjeno - Piasta (148). Hiperinflacja. Masowe wystąpienia robotników krakowskich w listopadzie 1923 r. (149).

## Rozdział V. RZĄD GRABSKIEGO I NAPRAWA SKARBU. POLSKA I EUROPA WSCHODNIA W CIENIU LOCARNA / 154

Program Grabskiego, pierwsze kroki, nowa waluta (154). Trudności i przeszkody na drodze reform (156). Polsko - niemiecka wojna gospodarcza. Napięcia w stosunkach z W. M. Gdańskiem (157). Konkordat z Watykanem (158). Nowa ustawa o reformie rolnej (160). KPRP i ruch rewolucyjny po II Zjeździe (161). Słowiańskie mniejszości narodowe i polityka państwa wobec nich (164). Mniejszość niemiecka a dążenia rewizjonistyczne republiki weimarskiej (169). Polska, Czechosłowacja, Związek Radziecki wobec niemieckiej ofensywy dyplomatycznej. Konferencja w Locarno (174).

## Rozdział VI. CZAS PRZEWROTU I PIERWSZE LATA RZĄDÓW POMAJOWYCH / 178

Rząd Aleksandra Skrzyńskiego. Problem organizacji najwyższych władz wojskowych (178). Nowe trudności gospodarcze i komplikacje polityczne w sejmie (180). Wojsko w akcji. „Rewolucja bez rewolucyjnych konsekwencji” (183). Zamieszanie i rozczarowanie na lewicy, otwarcie ku prawicy (186). Kapitały obce. Rządy pomajowe a monopole i kartele (189). Dobra koniunktura. Budowa Gdyni (191). Dywersja i szykany wobec przeciwników politycznych (196). Pierwsze wybory pod sanacyjną kontrolą (198). Nowe ataki Piłsudskiego na sejm (199). Na arenie międzynarodowej po Locarno (200).

## Rozdział VII. WIELKI KRYZYS. ZAOSTRZENIE SIĘ OPOZYCJI ANTYSANACYJNEJ / 202

Pierwszy „rząd pułkowników” (202). Powstanie Centrolewu (203). Kryzys i bezrobocie (204). „Nożycy cen” i „ludzie zbiedni” na wsi (207). Krakowski Kongres Centrolewu, Brześć i „wybory brzeskie” 1930 r. (209). Mechanizmy i cele dyktatury (213). Drogi i bezdroża działań opozycji antysanacyjnej (215). Zjednoczenie stronnictw ludowych (217). Na rewolucyjnym skrzydle ruchu ludowego (219). Trudne lata w KPP (220). Nowa fala i nowy charakter ruchów strajkowych w mieście i na wsi (224).

## Rozdział VIII. POLSKA WOBEC FASZYZMU NIEMIECKIEGO I ROSNĄCEGO NAPIĘCIA W EUROPIE. PRÓBY FASZYZACJI ŻYCIA W KRAJU / 228

Zwycięstwo hitleryzmu w Niemczech (228). Ministra Becka polityka „równowagi” między Berlinem i Moskwą (231). Nowe konflikty w Gdańsku. „Wojna przewencyjna”? (232). Polsko - niemiecka deklaracja o nieagresji (232). Polityczna i wojskowa ekspansja faszystów w Europie i świecie (234). VII Kongres Międzynarodówki Komunistycznej — nowy etap walki ruchu rewolucyjnego z faszystami (240). Wygasanie kryzysu w Polsce (241). Kroki ku totalitaryzacji. Konstytucja kwietniowa 1935 r. (242). Śmierć Piłsudskiego. „Dekompozycja” w obozie rządzącym (245). Ponowny przypływ ruchów strajkowych. Wielki strajk chłopski 1937 r. (248). Trudna walka KPP o utworzenie antyfaszystowskiego frontu ludowego (250). Na pozycjach Centroprawicy: od „Frontu Morges” po Obóz Narodowo - Radykalny (252). Przegrupowania w obozie sanacyjnym: powstanie Obozu Zjednoczenia Narodowego (253). W obliczu narastającej groźby agresji hitlerowskiej (255). Problemy mniejszościowe w stosunkach polsko - niemieckich (255). Ciąg dalszy polityki „appeasementu”: sprawa Austrii, Litwy, Kłajpedy (257). Polityka „monachijska” i polityka Becka a prowokacje hitlerowskie w Czechosłowacji (258). Polska — następna ofiara agresji (261). Położenie gospodarcze Polski: zmiany na lepsze (263). W polityce mniejszościowej — twarda linia (267). W polityce wewnętrznej — uspokojenie (270). Rozwiązanie KPP (271). W obliczu bezpośredniego zagrożenia hitlerowskiego. Gwarancje brytyjskie dla Polski (272). Fiasko ostatniej próby ratowania pokoju (276). Nieustępliwość Polski — prowokacje i ultimatum Hitlera (277). Dysproporcja sił (280).

## Rozdział IX. SPOŁECZEŃSTWO II RZECZYPOSPOLITEJ, JEGO PRACA I ŻYCIE CODZIENNE / 282

Podziały i dysproporcje (282). Położenie i życie robotników (285). Problemy mniejszościowe w klasie robotniczej (286). Uwarstwienie i hierarchia w łonie klasy robotniczej (287). Ogólny rozwój gospodarczy kraju a warunki bytu robotników (288). Budżet rodzi-



ny robotniczej a minimum egzystencji; los bezrobotnych (291). Na drodze ku polepszeniu (293). Mieszkanie, zdrowie, wyżywienie, oświata w rodzinie robotniczej (295). Trudna droga do awansu społecznego i kulturalnego (299). Chłopi (300). Rozwarstwienie chłopskiego ubóstwa (300). Kilka uwag o chłopskim stylu życia, mentalności i obyczajowości (302). Zdrowie i higiena na wsi (306). Wąskie ścieżki dostępu do oświaty, kultury, awansu społecznego (307). „Chłopskie” i „pańskie” w chłopskiej świadomości (310). Chłop a miasto, inteligencja, urząd, Kościół (312). Stare i młode pokolenie chłopów (314). W kręgu drobnomieszczaństwa (316). Miejsce i rola inteligencji (320). Tak zwane sfery gospodarcze, ziemiaństwo, arystokracja (327).

## Rozdział X. DROGI ROZWOJU OŚWIATY I KULTURY MASOWEJ W II RZECZYPOSPOLITEJ / 331

Przesłanki rozwoju kultury masowej (331). Oświata powszechna (332). Walka o charakter i oblicze ideowo - polityczne szkoły (335). Szkoła średnia, reforma „jędrzejewiczowska” (336). Szkolnictwo wyższe (338). Prasa i czasopiśmiennictwo — tendencje rozwojowe (340). Orientacje ideowo - polityczne prasy polskiej (342). Rządy sanacyjne a wolność prasy (343). Prasa klerykalna i dewocyjna (345). Nierówne siły w prasowej konfrontacji (348). Czasopiśmiennictwo społeczno - kulturalne (350). „Boyszewickie” „Wiadomości Literackie” (353) Czasopisma prawicowo - nacjonalistyczne (354). W kręgu czasopism antyfaszystowskich (355). Czasopisma teoretyczno - polityczne (358). O niektórych czasopismach masowych (359). „Rynek czytelniczy” prasy i książki (361). Nowy instrument umasowienia kultury — radiofonia (365).

## Rozdział XI. WRZESIEŃ 1939 / 370

### EPILOG I BILANS / 379

### POSŁOWIE HISTORIOGRAFICZNE / 389

### Indeks nazwisk / 414

### Spis ilustracji / 420

### Spis map / 423

### Spis tabel / 424

13 06

105 -



# Indeks nazwisk \*

Opracował Jan St. Miś

- Adamski Stanisław 128, 129  
Ajnenkiel Andrzej 244  
Alter Wiktor 140  
Andrzejewski Antoni 90  
Aragon Louis 356  
Askenazy Szymon 30, 326
- Baczewski Jan 256  
Bader Karol 30  
Bagiński Kazimierz 131  
Bagiński Walery 152  
Bałaban Majer 326  
Bandrowski-Kaden Juliusz 329, 352, 369, 381  
Bardach Juliusz 383  
Barlicki Norbert 134, 180, 210, 216, 251  
Bartel Kazimierz 182, 185, 199, 202, 204  
Barthou Louis 234  
Bartoszewicz Joachim 128  
Beck Józef 213, 231, 233, 234, 239, 247, 248, 251, 254, 259, 260, 262, 273, 275, 276, 279, 327, 329, 360, 386—388  
Benesz Eduard 175, 176, 201, 259, 273  
Berezowska Maja 360  
Berezowski Zygmunt 128  
Bernhard Ludwig 98  
Bertram Adolf 96  
Beseler Hans H. von 11, 20, 25, 26, 28, 36, 50  
Bethmann-Hollweg Theobald von 24, 25, 31  
Biały Franciszek 330  
Bibrowski Mieczysław 356  
Bieńkowski Władysław 355  
Bierschenk Theodor 170  
Bitner Henryk 220  
Bitner Wacław 129  
Blomberg Werner von 235  
Bock Fedor von 372  
Boerner Ignacy 107, 108, 202  
Boguszewska Helena 356
- Bomba Antoni 219  
Bon Adolf 131  
Bonnet Georges 388  
Borkowski Jan 311, 358  
Borski Jan M. 216  
Bortnowski Władysław 260, 371  
Borysowicz Władysław 358  
Botwin Naftali 163  
Boussac, kapitalista francuski 151  
Boziewicz Władysław 325  
Bożek Arka 256  
Brauchitsch Walther von 275, 372  
Brejski Jan 133  
Briand Aristide 31, 173  
Brodacki Jan 131  
Broniewski Władysław 352, 353, 356, 381  
Bronszejn Szyja 326  
Brun Julian 136  
Brusiłow Aleksiej 11, 18, 22  
Bryl Jan 152, 153, 160  
Budionny Siemion M. 110  
Burgin Juliusz 356
- Calonder Félix 102  
Cambon Jules Martin 92, 93, 102  
Cankow Aleksandyr 154  
Car Stanisław 202, 203  
Celewicz Wołodymyr 138, 210  
Chaciński Józef 129  
Chałasiński Józef 311—313, 316, 323, 329  
Chamberlain Arthur Neville 257, 260, 273  
Chądzyński Adam 133  
Choromański Michał 352  
Chwistek Leon 356  
Churchill Winston L. S. 261  
Clémanceau Georges 92  
Curzon George 112, 377  
Czarnowska Maria 340  
Czarnowski Stefan 314, 329, 356  
Czartoryscy Witoldowie 329

\* Indeks nie obejmuje nazwisk w podpisach pod ilustracjami i w „Posłowie historiograficznym”.



- Czechowicz Gabriel 198, 199, 203  
 Czernański Zdzisław 360  
 Czernin Ottokar 40  
 Czetwertyński Jerzowie 329  
 Cziczerin Georgij W. 176  
 Czubiński Antoni 215  
 Czuczmał Maksym 138  
  
 Daladier Eduard 260  
 Danieluk-Stefański Aleksander 185, 223  
 Darowski Ludwik 176  
 Daszyński Ignacy 38, 55, 58, 64, 85, 113,  
 133, 134, 147, 199, 203, 366  
 Dawes Charles Gates 157, 173, 182  
 Dąbal Tomasz 65  
 Dąbrowska Maria 215, 352, 381  
 Dąbrowski Jarosław 241  
 Dąbrowski Marian 341, 343  
 Dąbski Jan 114, 131, 152, 181  
 Denikin Anton I. 106, 108  
 Dembiński Henryk 356—358  
 Dewey Charles 190  
 Diamand Herman 134  
 Diller Erich 20  
 Dillon, bankowiec amer. 156  
 Dłuski Kazimierz 92, 104  
 Dmowski Roman 8, 19, 20, 30, 43, 52, 56,  
 61, 67, 68, 71, 92, 104, 105, 128, 134,  
 152, 189, 252  
 Doboszyński Adam 252  
 Dobrowolski Stanisław Ryszard 355  
 Dołęga-Mostowicz Tadeusz 329  
 Domański Bolesław 256  
 Dowbór-Muśnicki Józef 44, 74, 90  
 Downarowicz Medard 104, 105  
 Downarowicz Stanisław 168  
 Drobner Bolesław 85, 216  
 Drozdowski Marian Marek 269, 270, 294  
 Dubanowicz Edward 129  
 Dubois Stanisław 216, 356  
 Dunin-Borkowski Henryk 329  
 Duracz Teodor 163  
 Duroselle J. B. 237  
 Dymitrow Georgi 154, 240  
 Dymowski Tadeusz 68  
 Dzierżyński Feliks 45  
  
 Engel Samuel 163  
 Erlich Henryk 140  
 Erzberger Matthias 17, 47  
 Estreicher Stanisław 129  
 Eydziatowicz K. 368  
  
 Fabrycy Kazimierz 371  
 Falski Marian 167, 299, 308, 310  
 Fichna Bolesław 133  
 Fiderkiewicz Alfred 131  
 Fiedler Franciszek 185  
 Fijałkowski-Młot Czesław 371  
 Fik Ignacy 353, 355  
 Filipowicz Tytus 24  
 Fitelberg Grzegorz 326  
 Foch Ferdinand 47, 90, 106, 149  
 Forster Albert 276  
 Franciszek Ferdynand arcyks. 9  
 Franco Francisco 237—239, 254, 352  
 Frank Hans 231  
 Fulman Marian 269  
  
 Gaj, dow. radzieckiego korpusu konnego 111  
 Gałan Jarosław 356  
 Garlicki Andrzej 185  
 Gerard James 31  
 Gdyk Ludwik 129  
 Giesche, 190  
 Głabiński Stanisław 128  
 Godlewski M. 297  
 Goebbels Joseph 276  
 Goering Hermann 231  
 Gojawczyńska Pola 381  
 Goremykin Iwan 20  
 Górska Halina 355  
 Grabski Stanisław 61, 62, 92, 128, 158,  
 165, 169  
 Grabski Władysław 111—113, 154—157,  
 160, 161, 164, 165, 167, 177, 178, 315,  
 316  
 Grażyński Michał 200, 212, 213, 246, 248,  
 255  
 Grosfeld Leon 60, 106  
 Grosz Wiktor 355  
 Grünbaum Izaak 139  
 Grydzewski Mieczysław 353  
 Grzelszczak Franciszek 136  
 Grzędziński January 357  
  
 Hácha Emil 273, 279  
 Hafftko Aleksander 125  
 Haller Józef 16, 36, 44, 45, 73, 112  
 Handelsman Marcei 326  
 Harriman William Averell 190  
 Hasbach Erwin 141  
 Hawryluk Aleksander 356  
 Hemar Marian 360  
 Hemingway Ernest 241  
 Henderson Neville 279  
 Henlein Konrad 258, 259  
 Hertz Benedykt 356  
 Heryng Jerzy 126, 185, 272  
 Heydrich Reinhard 279  
 Hibner Władysław 163  
 Hindenburg Paul von 11, 24, 229, 230



- Hirszfeld Ludwik 326  
 Hitler Adolf 228—235, 239, 251, 255,  
 257—262, 273—279, 350  
 Hlinka Andrej 273  
 Hlond August 347  
 Hoetendorf Conrad von 11  
 Hohenlohe 157  
 Holzer Jerzy 85, 127, 129, 130  
 Hołówko Tadeusz 227  
 Horthy Miklós 260  
 Hossbach Friedrich 255, 257  
 House Edward Mandell 52  
 Iłakowiczówna Kazimiera 381  
 Irzykowski Karol 352, 366  
 Iwanowski J. min. 79  
 Iwaszkiewicz Jarosław 352  
 Jabłoński Henryk 71  
 Jamróz Józef 219  
 Janta-Połczyński Aleksander 352  
 Januszajtis Marian 68, 72, 168  
 Jastrun Mieczysław 355  
 Jasiński Bruno 326  
 Jaworowski Rajmund 134, 181, 197  
 Jaworski Władysław Leopold 13, 16  
 Jezierski Andrzej 379  
 Jędruszczakowa Hanna 289, 291, 294  
 Jędrzychowski Stefan 355, 358  
 Jędrzejewicz Janusz 213, 337  
 Jodko-Narkiewicz Władysław 17  
 Jończyk Jan 298  
 Józewski Henryk 267  
 Judenicz Nikołaj N. 106  
 Juzwenko Adolf 108  
 Kaczmarek Jan 256  
 Kaczyński Zygmunt 129  
 Kakowski Aleksander 40, 57, 348  
 Karol I Habsburg 50  
 Karpiński Światopełk 360  
 Kasprzycki Tadeusz 247  
 Kellogg Frank Billings 200  
 Kessler Harry 58, 69  
 Kętrzyński Stanisław 176  
 Kiernik Władysław 131, 210, 217  
 Kieszczyński Lucjan 221  
 Kirchmajer Jerzy 276  
 Kleeberg Franciszek 377, 378  
 Kleiner Juliusz 326  
 Kłosowska Antonina 331  
 Kniewski Władysław 163  
 Kobylański Tadeusz 329  
 Koc Adam 253  
 Kolbe Maksymilian 345  
 Kołarow Wasyl 154  
 Kołczak Aleksander W. 106  
 Komarnicki Wacław 366  
 Konowalec Eugeniusz 138, 169, 212  
 Korczak Janusz 326  
 Korfanty Wojciech 17, 47, 56, 95, 96,  
 99, 100, 128, 129, 144, 145, 152, 154,  
 157, 210, 212, 213, 248, 252  
 Kormanowa Żanna 28  
 Kornilowicz Władysław 347, 383  
 Kossak-Szczucka Zofia 381  
 Kostek-Biernacki Wacław 210  
 Koszutska Maria (Wera, Kostrzewa) 135,  
 164, 185, 223, 272  
 Kościalkowski-Zyndram Marian 107, 246,  
 247  
 Kościuszek Tadeusz 39, 59  
 Kowalak Tadeusz 341  
 Kowalska Anna 355, 356  
 Kowalski Józef 223  
 Kowerda Borys 200  
 Kozak Antoni 248  
 Kozicki Stanisław 128  
 Koźniewski Kazimierz 347, 353  
 Krahelska Halina 356  
 Kreuger Iwar 156  
 Korfta Kamil 260, 261  
 Królikowski Stefan 135  
 Kruczkowski Leon 350, 355, 356  
 Krzyżanowski Adam 215  
 Kuk Karl 20, 25  
 Kulerski Wiktor 349  
 Kuryluk Karol 355  
 Kutrzeba Tadeusz 371, 376  
 Kwiatkowski Eugeniusz 193, 202, 247, 267,  
 385  
 Kwiatkowski Maciej 368  
 Lanckoroński hr. 329  
 Landau Ludwik 289  
 Landau Zbigniew 75, 120, 121, 124, 190,  
 206, 285, 286, 289, 290, 291, 328  
 Landy Adam 85  
 Langevin Paul 356  
 Lauer Henryk 136  
 Lec Stanisław Jerzy 355, 360  
 Lechnicki Zdzisław 215  
 Lechoń Jan 352, 381  
 Lenin Włodzimierz I. 21, 42, 64, 65, 113,  
 164  
 Leo Juliusz 15, 16  
 Leon XIII 129  
 Le Rond Henri L. 96  
 Leszczyński-Leński Julian 45, 136, 185, 223,  
 272  
 Leśmian Bolesław 381  
 Lewy Stefan 206



- Lieberman Herman 134, 199, 210  
 Liebknecht Karl 47  
 Limanowski Bolesław 134  
 Lipiński Eryk 360  
 Lipiński Wacław 35  
 Lipski Józef 233, 262, 273  
 Litwinow Maksym 200, 277  
 Lloyd George David 92, 93, 101, 112  
 Loret Maciej 30  
 Lubomirscy 328  
 Lubomirski Zdzisław 40, 57, 215  
 Ludendorff Erich von 11, 24  
 Lwow Georgij 32, 41  
  
 Łańcucki Stanisław 64, 134, 135  
 Łapiński Stanisław 21  
 Łewycki Dmytro 138  
 Łoziński Zygmunt 168  
 Łubieńscy Michałowie 329  
  
 Mackensen August von 11  
 Mackiewicz-Cat Stanisław 129, 139, 338  
 Mahler Rafał 327  
 Majski Iwan 239  
 Makiwka Stepan 138  
 Malinowski Henryk 221  
 Malinowski Marian 134, 181  
 Marchlewski Julian 8, 107, 113, 387  
 Marconi Guglielmo 368  
 Matuszewski Ignacy 202  
 Mauersberg Stanisław 307  
 Max von Baden 47  
 Meglicka Maria 359  
 Mertens Stanisław 136  
 Meysztowicz Aleksander 189  
 Mickiewicz Adam 243  
 Miedziński Bogusław 197, 342, 344, 360  
 Mieszczankowski Mieczysław 80, 81, 301, 303, 304  
 Mikołaj II. ces. ros. 31, 32  
 Mikołaj Mikołajewicz, wielki ks. 12  
 Miller Jan Nepomucen 352  
 Minkowska Anna 286  
 Miotła Piotr 139  
 Mitzner Zbigniew 360  
 Młodzianowski Kazimierz 168  
 Mniskówna Helena 329  
 Molenda Jan 21  
 Mołotow Wiczesław 277  
 Moraczewski Jędrzej 38, 50, 58—64, 67—70, 73—76, 79, 103, 134, 180, 181, 197, 202, 297, 335  
 Morawski 329  
 Mościcki Ignacy 185, 213, 243, 246, 247, 269  
 Motz Bolesław 30  
  
 Mussolini Benito 147, 237, 239, 260, 278  
 Mycielscy 328  
 Mycielski Jan 329  
 Mycielski Zygmunt 329  
 Mysłek Wiesław 347, 348  
  
 Najdus Walentyna 28  
 Nałkowska Zofia 329, 352, 356, 369, 381  
 Napieralski Adam 39  
 Narutowicz Gabriel 30, 127, 145—147, 178  
 Naszkowski Marian 355  
 Naumann Eugen 141  
 Naumann Friedrich 25  
 Neurath Konstantin von 233, 262  
 Niedziałkowski Mieczysław 56, 134, 376  
 Niewiadomski Eligiusz 146, 147  
 Niezabytowski Karol 189  
 Nocznicki Tomasz 131  
 Noël Léon 239  
 Nowak Julian 144  
 Nowicki Marian Jerzy 297  
  
 Okoń Eugeniusz 65  
 Olszewicz Bolesław 125  
 Orlando Vittorio E. 92  
 Orlicz-Dreszer Gustaw 179  
 Orzech Maurycy 140  
 Orzechowski Marian 261  
 Ossowski Stanisław 352, 356  
 Ostrowski Józef 40  
 Osuchowski Antoni 29  
  
 Paczkowski Andrzej 340—342, 345, 351, 354, 357, 360, 362  
 Paderewski Ignacy 29—31, 43, 67, 70, 72, 73, 75, 76, 79, 85, 89, 92, 111, 128, 252  
 Pajewski Janusz 30  
 Paluch Mieczysław 90  
 Pant Eduard 141  
 Pasternak Leon 356  
 Paszkiewicz Gustaw 269  
 Perl Feliks 134  
 Petlura Semen 105, 109  
 Petruszewicz Kazimierz 358  
 Piasecki Stanisław 351, 354  
 Piecuch Konrad 231  
 Pieracki Bronisław 227  
 Pietrzak Michał 344  
 Piltz Erazm 19, 30  
 Piłsudski Józef 11—21, 29, 35—38, 49, 57—62, 66, 68—73, 92, 103—111, 113, 114, 128, 142—144, 147, 148, 151—153, 176, 178—185, 187, 189, 196—199, 202—204, 209, 210, 213,



- 231, 233, 234, 244—246, 253, 281,  
 352, 361, 368, 386, 387  
 Pius XI 279  
 Pius XII 279  
 Pobóg-Malinowski Władysław 111, 267  
 Poniatowski Juliusz 131  
 Ponikowski Antoni 144  
 Popiel Karol 133, 210  
 Potoccy 82, 328  
 Potoccy Arturowie 329  
 Potocka Jerzowa 329  
 Potocka Józefowa 329  
 Prauss Ksawery 335  
 Princip Gawryło 9  
 Pronaszko Andrzej 356  
 Próchniak Edward 136, 272  
 Próchnik Adam 214  
 Prus Bolesław 329  
 Pruszyński Ksawery 352  
 Prystor Aleksander 202, 213  
 Przedzrymirski-Krukowicz Emil 371  
 Przesmycki Zenon (Miriam) 366  
 Putek Józef 210  
 Putrament Jerzy 355, 358  
 Raczkiewicz Władysław 44  
 Radziwiłł Artur 329  
 Radziwiłłowie 82, 189  
 Radziwiłłowie Edmundowie 329  
 Radziwiłłowie Władysławowie 329  
 Rak-Michajłowski Szymon 139  
 Rapacki Marian 297  
 Rataj Maciej 54, 64, 131, 147, 183, 185,  
 188  
 Ratajczak Franciszek 90  
 Reich Leon 139  
 Reichenau Walter von 372  
 Rennenkampf Paweł 10  
 Renouvin Pierre 102  
 Reymont Władysław 381  
 Ribbentrop Joachim von 262, 273, 277  
 Ringelblum Emanuel 327  
 Rodziewiczówna Maria 325, 329  
 Rolland Romain 356, 357  
 Romeyko Marian 51  
 Rose Edward 80  
 Rosen-Zawadzki Kazimierz 12  
 Rostworowski Michał 30  
 Róg Michał 217  
 Rómmel Juliusz 371, 377  
 Rubinstein Artur 326  
 Rudnicki Adolf 352, 356  
 Rudziński Eugeniusz 345  
 Rundstedt Gerd von 372  
 Rutkowski Henryk 163  
 Rychliński Stanisław 317, 329  
 Rydz-Śmigły Edward 110, 246—248, 253,  
 261, 371, 373, 376, 377, 388  
 Ryng Jerzy zob. Heryng Jerzy  
 Samsonow Aleksander 10  
 Sanojca Józef 197  
 Sapieha Eustachy 68, 72, 129  
 Sapieha Leon 329  
 Scheidemann Philipp 58  
 Schiper Ignacy 125, 326  
 Schlieffen Alfred von 9, 23  
 Schorr Mojżesz 326  
 Schuschnigg Kurt 257  
 Sempołowska Stefania 163  
 Seyda Marian 30, 52, 128  
 Seyss-Inquart Arthur 257  
 Sienkiewicz Henryk 29, 30, 39  
 Sieroszewski Wacław 369  
 Sikorski Władysław 16—18, 24, 35, 147—  
 149, 178, 183, 188, 252  
 Skirmunt Konstanty 30  
 Składkowski Felicjan Sławoj 202, 213, 247,  
 306  
 Skłodowska-Curie Maria 30  
 Skrzyński Aleksander 175—179, 201  
 Skulski Leopold 111  
 Sławek Walery 189, 198, 204, 210, 246,  
 271  
 Słonimski Antoni 215, 326, 350, 352, 360,  
 381  
 Smulikowski Julian 335  
 Sochacki-Czeszejko Jerzy 134, 220  
 Sokolnicki Michał 92  
 Sosnkowski Kazimierz 36, 155  
 Staff Leopold 352, 381  
 Stalin Józef W. 164, 271  
 Staniewicz Witold 215  
 Stapiński Jan 131, 160  
 Starzeński 329  
 Starzyński Stefan 248, 377  
 Stolarski Błażej 131  
 Stresemann Gustaw 149, 157, 173, 174,  
 176, 177, 182, 200, 230  
 Strug Andrzej 215, 251, 329, 352, 356,  
 366, 381  
 Studnicki Władysław 21, 24, 25  
 Stürgkh Karl von 9  
 Sucharski Henryk 373  
 Sujkowski Antoni 104  
 Szancer Władysław 326  
 Szembek Jan 234, 329, 387, 388  
 Szenwald Lucjan 355, 356  
 Szeptycki Andrzej 138, 383  
 Szeptycki Stanisław 16, 110  
 Szturm de Sztrem Tadeusz 120  
 Szwalbe Stanisław 297



Szyling Antoni 371  
 Szymanowski Karol 366  
 Szymański Zygmunt 219  
 Śląski poseł 329  
 Średniawski Andrzej 131  
 Świeżyński Józef 49  
 Świtalski Kazimierz 199, 202, 204, 244  
 Taraszkiewicz Bronisław 139  
 Tarnowscy 328  
 Tarnowscy Juliuszowie 329  
 Tarnowski Artur 329  
 Tarnowski Karol 329  
 Tarnowski Zdzisław 189  
 Tartakower Arjeh 125  
 Taubenschlag Rafał 326  
 Teodorowicz Józef 86, 129  
 Tetmajer Włodzimierz 39  
 Thälmann Ernst 154  
 Thommée Wiktor 371, 376  
 Thon Abraham Ozjasz 139  
 Thugutt Stanisław 67, 68, 131, 152, 165—  
 —167, 169  
 Tiso Józef 273  
 Togliatti Palmiro 240  
 Tołwiński Stanisław 297  
 Tomaszewski Jerzy 75, 120, 121, 124, 190,  
 206, 285, 286, 289—291  
 Tomorowicz Witold 185  
 Trąpczyński Wojciech 72, 100  
 Trepow Aleksander 31  
 Treviranus Gottfried 231  
 Tuchaczewski Michaił N. 110, 114  
 Tuwim Julian 215, 326, 352, 360, 381  
 Tyszkiewicz Jan 329  
 Ulitz Otto 172  
 Wachowiak Stanisław 133  
 Walecki Henryk (właśc. Horwitz Maksy-  
 milian) 135, 185, 223, 272  
 Wańkowicz senator 329  
 Warski Adolf 8, 21, 63, 65, 135, 164, 185,  
 220, 223, 272  
 Wasilewska Wanda 356, 361  
 Wasilewski Leon 14, 68, 92, 103  
 Wasilewski Zenon 360  
 Wasyńczuk Pawło 138  
 Waszkiewicz Ludwik 133  
 Wat Aleksander 355, 356  
 Weber Paul 98  
 Wesołowski Bronisław 70  
 Weygand Maxime 112, 114  
 Wieczorek Józef 153  
 Wieczorkiewicz Antoni 152

Wierzbicki Andrzej 182  
 Wierzyński Kazimierz 352  
 Wiesner Rudolf 269  
 Wilamowski Bolesław 160  
 Wilhelm II. ces. Niemiec 9, 24, 47, 50  
 Wilson Thomas Woodrow 31, 40, 42, 43,  
 47, 48, 51, 52, 89, 92  
 Winawer Bruno 352  
 Winawer Karol 356  
 Witos Wincenty 39, 52, 113, 131, 144,  
 149, 152, 183, 210, 217, 218, 248,  
 252, 315  
 Wittlin Józef 352  
 Wojciechowski Marian 232  
 Wojciechowski Stanisław 70, 79, 146, 147,  
 155, 168, 183, 184  
 Wojewódzki Sylwester 131  
 Wojkow Piotr 176, 200  
 Wołoszyn Paweł 139  
 Wójtowicz Stanisław 219  
 Wrangel Piotr N. 106  
 Wrzesiński Wojciech 257  
 Wyka Jan 355  
 Wyszyński Stefan 347

Zagórski Włodzimierz 36, 197  
 Zaleski August 30, 202, 213  
 Zamoyscy 82  
 Zamoyski Maurycy 30, 92, 146  
 Zaruba Jerzy 360  
 Zawadzki Aleksander 21  
 Zdanowski Antoni 297  
 Zdziechowski Jerzy 68, 128, 180, 181  
 Zdziechowski Marian 129  
 Zegadłowicz Emil 381  
 Zembrzusi 329  
 Ziaja Stanisław 219  
 Zieliński Henryk 60, 106, 277, 377  
 Zieliński Zygmunt 36  
 Ziemięcki Bronisław 180  
 Znaniecki Florian 323, 329  
 Zofia, żona arcyks. Franciszka Ferdynanda 9  
 Żarnowski Janusz 123, 124, 284, 288, 298,  
 300, 301, 303, 306, 311, 316, 317,  
 324, 325, 328, 383  
 Żarski Tadeusz 85, 134  
 Żeleński-Boy Tadeusz 215, 320, 350, 352,  
 366, 369  
 Żeligowski Lucjan 144, 180, 181  
 Żeromska Maria 358  
 Żeromski Stefan 381  
 Żółkiewski Stefan 331, 362—365  
 Żółtowsy Pawłowie 329  
 Żymierski Michał 36